

ЈЕДНА МАЛО ПОЗНАТА ПАРАДА КАРАБОРБЕВЕ ВОЈСКЕ

У нашим и страним изворима спомињу се војне свечаности или параде за време револуције. Једна о којој говори Владимир Боровић, била је уочи устанка за време Хаши Мустафе, који је организовао војску од Срба за операције против султанових одметника. Та војска је ушла у Београд у војном строју. Испред сваке нахије јахали су кнезови, добро опремљени са пиштољима о ункашу и сабљом о бедрима. Турци су са извесним страхом посматрали ту војску, која треба да се бори против Турака!¹

Праву параду приредили су устаници Бећир-паши када је дошао у Београд 1805. године. Паша је прошао између два строја на чијим крајевима су били постављени топови који су паши у почасти почели да грме, што се паши баш није свидело: уместо устаника затекао је праву војску. И Боровић спомиње егзерцир који су Срби научили од Аустријанаца у фрајкору.²

Прота Матеја Ненадовић описује у своме писму бр. 231 неку врсту параде на Дрини: „... ми за Турцима једнако састојаше стигосмо у Грчић; јутрос дигнемо војску за њима и сви дођемо на Словачко брдо са свом нашом трупом пјехоте и коњика, упарадисмо с весељем орудија војена, музике, добоше и таламбасе и указасмо спрема њима...“³

Приликом доласка грофа Мајлата, који је поднео извештај о својој посети Београду и разговорима с разним личностима — Србима, овај се састао с Младеном Миловановићем. У част високог госта Срби су извели једну вежбу с ескадроном коњице која је сасвим личила на Турке по својим престојавањима.⁴ Међутим, касније Караборбе је и коњицу „ставио под регулу“, а коњаници су најпре

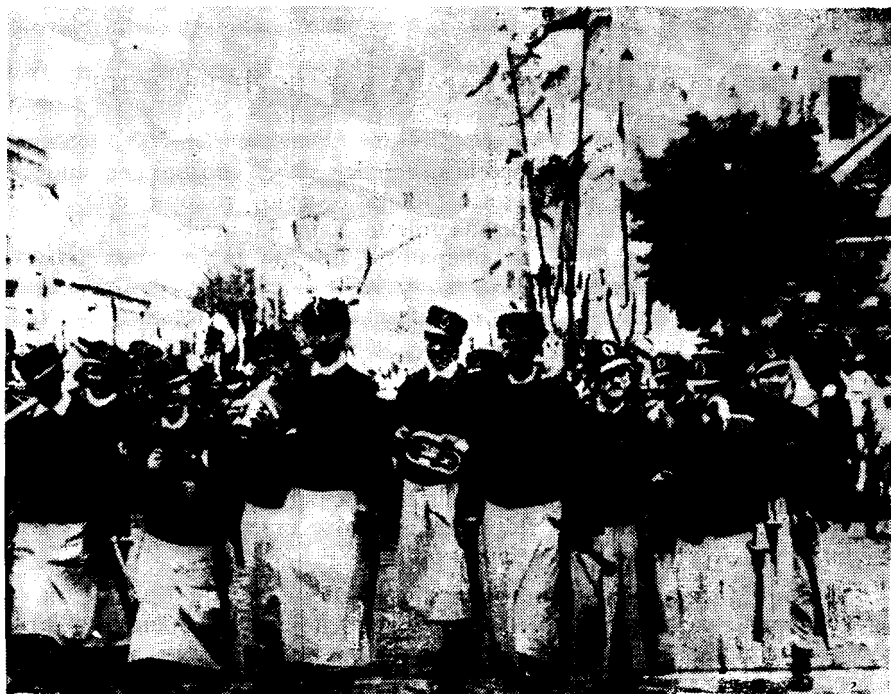
¹ Владимир Боровић, *Историја Југославије*, Народно дело, Београд 1933, 412—413.

² Прота Матеја Ненадовић, *Мемоари*, Југословенска књига, Београд 1951, 101—102.

³ *Протокол писама проте Матеје Ненадовића*, Издао Љ. Н. Ненадовић, 1861, Н. 231.

⁴ А. Ивић, *Списи Бечких архива о првом српском устанку*, књ. V — година 1808, Суботица 1938, 468.

морали учити пешачки егзерцир.⁵ У Србији је дуже времена бора-вио „сербскиј казачкиј полк“, јединица састављена од влашких пандура, у саставу руске а потом српске војске. Та јединица је остала и борила се и по одласку Руса из Србије, све до пада Србије 1813, кад се у извештајима аустријских повереника спомиње повратак њеног прилично проређеног састава.⁶

1. Караборбева музика. Реконструкција 1904. г.

Највећа позната парада била је у манастиру Враћевшници јула 1812. године, када је изасланик руског цара генерал Марко Ивелић саопштио Србима садржину Букурештанског уговора, који је Русија закључила с Турском 1812. године. О томе догађају забележио је неке појединости Ниђифор Нинковић у својим *Успоменама*. У Враћевшницу је било доведено 6 батаљона „уписника“ — регуларне војске, преко 4.000 људи, са свима онима који су припадали тадашњој формацији батаљона, тј. официрима, значарима, музичарима,⁷ ваљда и „дунђерима“ — пионирима, наоружаним још и секи-

⁵ *Казивања о српском устанку*, 1804, Срп. Књ. Задруга, Београд 1980, 248.

⁶ А. Ивић, *н. д.*, *књига XI — Година 1813*, Београд 1977, 404.

⁷ П. Васић, *Униформе српске војске за време првог устанка*, *Зборник ИМ Србије*, 5, Београд 1968, 60.

рама за уклањање препрека приликом опсаде градова или освајања утврбених места.⁸ Према саопштењу Ј. Арсенијевића-Баталаке, били су униформисани само официри, значари, музичари и тобције народне војске,⁹ сви остали носили су своје народно одело.¹⁰ То је била велика парада за оно доба. Нинковић описује сукоб Караборба и Хајдук-Вељка. Караборбе је егзерцирао Гружане, а Вељко је ишао уза њ и стално му говорио како то није добро. Најзад се Караборбе наљути и отера Вељка од строја.¹¹ Вероватно је био пореди неспоразум: Караборбе је егзерцирао војнике по аустријском егзерциру, а Вељко је, дружећи се с Русима, познавао руски-„московски“ егзерцир, који се почео уводити 1812. године. На тој скупштини Срби су се заклињали на верност руском цару али нису прихватили VIII члан Букурештанског уговора, по коме су морали да пропусте Турке у градове и у тврђаве.

На другом месту спомиње се музика која је имала фруле и кларинете — „клирикете“ и обое, које спомиње Јаков Јакшић у

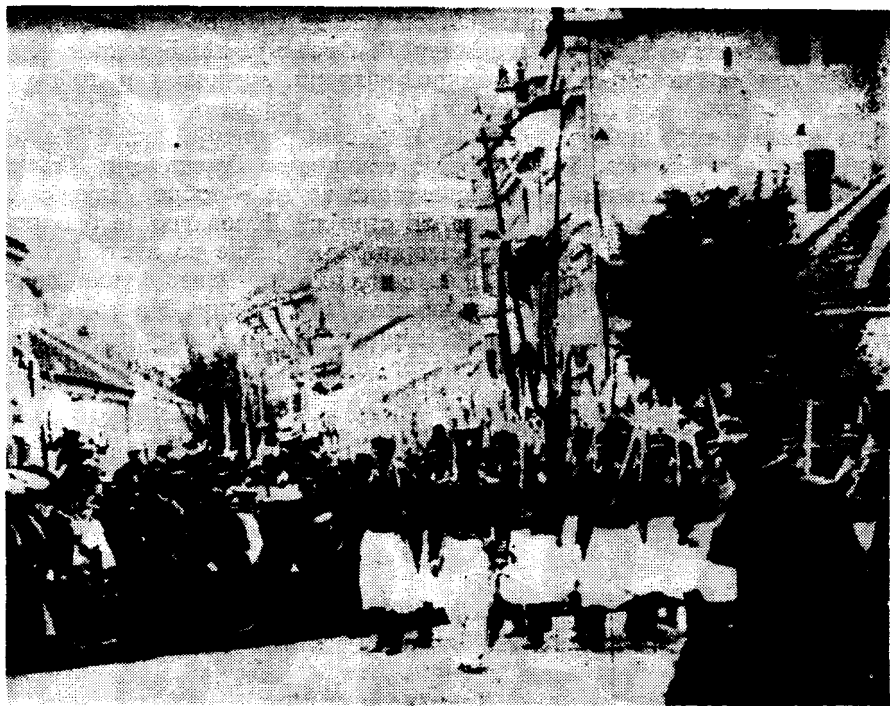
2. Караборбјева коњица. Реконструкција 1904. г.

⁸ П. Васић, Јаков Јакшић Панцирлија, *Зборник ИМС*, 17—18, Београд 1981.

⁹ Ј. Арсенијевић Баталака, *Историја српског устанка*, I, Београд 1898, 367.

¹⁰ К. Ненадовић, *Живот и дела великог Борба Петровића Караборба*, врховног војводе, ослободиоца и владара Србије и живот његови војвода и јунака I, у Бечу 1884, 282.

¹¹ Р. Перовић, *Грађа за историју првог српског устанка*, Београд 1954, 11.

3. Карађорђева пешадија. Реконструкција 1904. г.

Војеном уставу из 1813. године.¹² У поређењу с тадашњом музиком страних трупа, види се, према аутентичним акварелима Х. Сура, хамбуршког сликара, да је музика једног холандског пука имала сличне инструменте и не више од 6—7 музичара.¹³ Главни инструктор српске музике био је Аксентије Н. „бивши све Србије капел-мајстер“, који је с Јаковом Јакшићем прешао у Србију чин је Милош Обреновић објавио рат Турцима.¹⁴ По једном извору спомиње се и Јован Арапин, Карађорђево „тобошар“. Прота Матеја спомиње „музике, добоше и таламбасе“, што значи да је и код Срба постојао тип тзв. „јаничарске музике“, као и у другим европским војскама, заведен током XVIII века. При том су Срби имали као узор аустријску, а потом руску војску. *Војени Устав* Јакова Јакшића био је, очигледно, превод с руског егзерцирног правила, јер је тешко замислити да је то био оригинални Јакшићев састав. Осим тога, била

¹² Васић, н.д. 92.

¹³ Хр. Сур (Suhr) је акварелисао музику једног холандског пука у Хамбургу 1806—1810. Она има само 7 чланова: гамбур-мажора, фрулаша, тромбон зв. à coulisse, кларинет, обоу, бубањ и стуб са звонцима зв. Jingling Johnny. Музичари носе сабље као и српски музичари на фотографији. В. Otto von Pivka, *Dutch — Belgian Troops of the Napoleonic Wars* Osprey Publishing London 1980, 31.

¹⁴ Васић, н.д. 92.

је позната и његова велика склоност према Русима, што је показивао и речима и делом.¹⁵

Овде ће, међутим, бити помена о једној правој паради Караборбеве војске, коју спомиње неки очевидцац, додуше, само уопштено. Срећом, она је забележена и на филму, тако да је сачуван и њен аутентични изглед. Приликом крунисања краља Петра I, 1904. године, била је организована историјска поворка српске војске од цара Душана до тадашњег времена.¹⁶ У овом случају занемарићемо целу поворку а споменућемо само онај део који је образовала Караборбева војска. Није познат аутор овог монументалног призора, али се може претпоставити да су у томе имали удела Михајло Валтровић и Владислав Тителбах. Међутим, аутор или аутори држали су се познатог описа Лазара Арсенијевића Баталаке који је детаљно описао изглед Караборбеве војске.¹⁷ Униформу европског стила имали су официри свих родова оружја и тобције. На глави су имали високе чакове од филца и коже, зелени спенцер са црвеном јаком и пластроном и беле панталоне. Официри су носили још и еполете с ресама. Срећним случајем та поворка је снимљена тако да се види како је изгледала та униформа. Музичари, пешаци и коњаници су у сељачком оделу: црн гуњац или копоран, беле чакшире, доколенице и опанке, а коњаници чизме. Међутим, за војничке капе, које су исте за све родове оружја, узета је шубара ниског облика коју је у то време носила српска војска и као парадну капу, али јој је додан и предњи обод, а у средини велика елиптична кокарда. Музичари и пешаци имали су још дугачке сељачке кошуље до испод колена, а коњаници беле чакшире.

Ова реконструкција потиче из пројекта једног дела које је било замишљено већ почетком овог столећа а требало је да овековечи стогодишњицу оснивања српске регуларне војске за време револуције.¹⁸ Као јубиларни датум узета је година оснивања регуларног батаљона 1808. и батерије, која треба да је била коњичка, за шта би био доказ и постојање тзв. „коњаничких топова“, који се спомињу у Караборбевом *Деловодном протоколу* 1812/1813.¹⁹ Баталака је детаљно описао Караборбеве „регулаше“, али реконструкција није погодила капе које Баталака назива „клобуком“ са „надстрешницом“ и подбрадником, сасвим по узору на војничке чакове у европским војскама тога доба. Под клобуком се подразумева капа од филца, а не од јагњеће коже. Ипак није искључена ни могућност да су војници носили ниске плитке шубаре, какву је приказао М. Тенковић на једном Караборбевом портрету.²⁰ Та шубара се при-

¹⁵ Исто, 94.

¹⁶ П. Васић, *Примењена уметност у Србији 1900—1978*, УЛУПУДС Београд, 73—74.

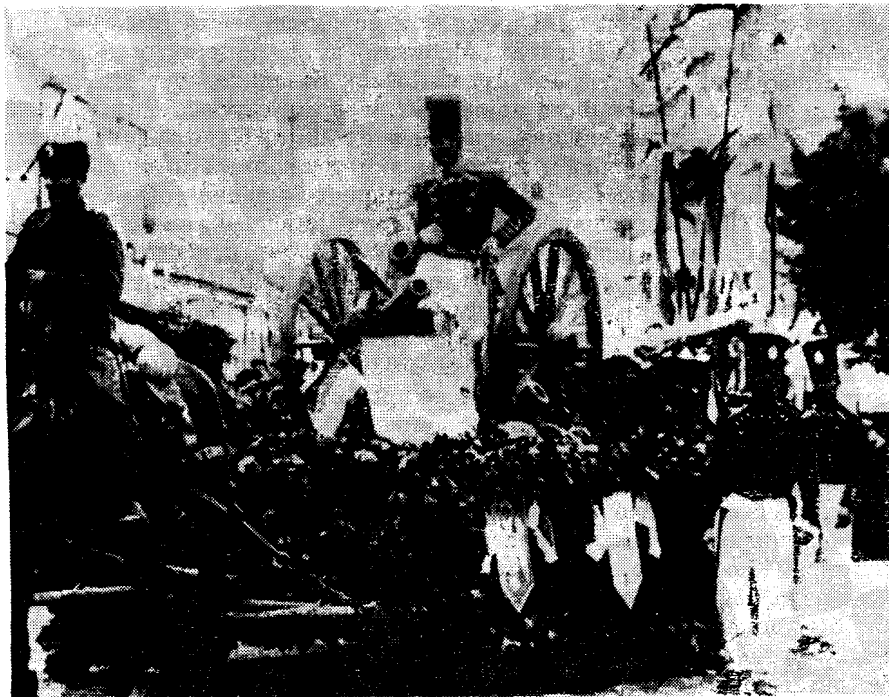
¹⁷ Арсенијевић Баталака, н.д. 367.

¹⁸ Архива за писање споменице стогодишњице српске војске 1808—1908, Војни музеј у Београду. В. П. Васић, Ношња и оружје за време првог српског устанка, *Зборник радова Историјски значај српске револуције 1804*, Београд 1983, 353.

¹⁹ Васић, н.д. 364: *Деловодниј протокол 1812/1813*, № 1708.

²⁰ П. Васић, *Српска ношња за време првог устанка*, *Историјски гласник*, Београд 1954, 1—2.

казује каткад и у народној ношњи па је могуће да се носила и за време револуције, баш као и капа која на неки начин даје утисак једнообразности. У сваком случају њена појава на овој паради морала је имати неког основа. Али писани извори, и наши и аустријски, спомињу изречно чакове. Уосталом, они су реконструисани и за ову параду, значи били су познати аутору. Такође се разликују официрски чакови од војничких — тобдија — по томе што у горњем делу имају златан перваз.

4. Карађорђева артиљерија. Реконструкција 1904. г.

Међутим, без обзира на то колико је успела, ова реконструкција показује занимљив напор који заслужује да буде споменут. Код нас је ово први покушај те врсте, остварен на научној основи, према ондашњем познавању наше историјске ношње, која, на пример, у позориштима није могла да се ослободи романтичарских заноса који су се често кристализовали из народних песама. Исто тако недостајала је и темељнија студија у правцу аналогија с аустријском и руском униформом. На пример, униформисани војници у Београду 1809, према опису тумача Агамала, мало су се разликовали од аустријских граничара, сем по широком козачким панталонама, које сведок детаљно описује. Али, без обзира на појединости, ове фотографије, управо цео овај филм, сачували су изглед целе поворке па и научног напора у оживљавању Карађорђевог доба.

5. Караторбен регулаш на стражи. Реконструкција 1962. г.

С те стране оне представљају важан допринос историји српске револуције.

Постоји могућност да у овом историјском напору има и елемената аутентичности. Кнез Александар Карађорђевић, као дете, гледао је вежбе Карађорђевих тобџија у Тополи, која је била главни центар за њихову обуку — пред очима Карађорђа. Он је могао то сећање пренети доцније краљу Петру. Могло је, такође, бити и старих људи који су виђали те тобџије у униформи коју је Совјет прописао на Карађорђево захтев.

„Тобџилук“ је био важна специјалност и забележено је да су неке тобџије ступиле „у службу народњу“ под одређеном платом. Неки од њих спомињу се поименице у *Деловодном протоколу*, особито Никола кумбараџија из Пореча, који је, изгледа, био вичан и у руковању топовима највећег калибра какви су били у Поречу, па су довожени и у Делиград.²¹

Други покушај реконструисања „регулаша“, мањи по обиму, остварен је 1962. у филму, с реконструкцијама униформи из Војног музеја, које су рађене тих година. Филм је снимано редитељ Мића Стојановић. Осим чакова и пушке све остало, за костим жене и регулаша, узето је из Етнографског музеја у Београду.²²

²¹ Исто, № 1295, 1358, 1414, 1575, 1594.

²² Филм је био документарног карактера. Приказане су ношња и униформа из времена уставобранитеља и кнеза Михајла. Снимање је било у Горњем граду, у Топчидерском конаку и пред топчидерском црквом. Сарадници-учесници су били студенти Академије примењених уметности и историје уметности Београдског универзитета.

A LITTLE KNOWN PARADE OF KARADJORDJE'S ARMY

Summary

On the occasion of the crowning of the king Peter I in 1904, there was organized an historical procession in which was represented also 'Karadjordje's army of all the branches of service of that time. On the basis of this reconstruction it can be presumed that this work was rather seriously undertaken, which is corroborated by some sources that were so far unknown or at least restricted to the domain of hypotheses only. Some elements of the costume of that time and the facts which are known from the relations of contemporaries, as, for instance, the historian Lazar Arsenijević Batalaka, are partly represented. For a fuller reconstruction it was necessary to use also the analogy with the Austrian and Russian uniforms of that period, which are described by the contemporaries. This praiseworthy project was lacking such interpretation, but deprived of the indispensable interpretation of sources with the use of analogies, could not satisfy this requirement completely. The possibility that at this time were known also some other sources is not out of question, for instance the caps of all the branches of service or the uniform of the cavalry, for which it can be supposed with a good reason that it was similar to that of the Cossacks, considering the fact that the "Serbian Cossack Regiment" was garrisoned in Seria and remained there till 1813. According to the description of the French consul David, the cavalry on the Drina river had the Cossack uniform. At all events, this attempt deserves to be mentioned as an interesting episode for the history of the uniform of the Serbian army from the time of the revolution 1804—1813.